

אקטיביזם וקהילתיות

בעבודה עם אוכלוסיות בהדרה חברתית ובמצבי סיכון

מסמך מסכם המבוסס על מודל הפעולה שפותח במסגרת
מיזם 'צעירות בראש - סביאי אוואלאן'

קהילתיות ואקטיביזם ככלים רבי עוצמה

הסיפור מתחיל בשנת 2017, כאשר שתי קרנות חברו יחדיו: הקרן למפעלים מיוחדים של המוסד לביטוח לאומי וקרן גנדיר כדי לפתח מודל פעולה חדשני לעבודה עם צעירות במצבי הדרה וסיכון - הקמה של קהילות אקטיביסטיות. רצינו לשבור את התפיסה הקיימת כיום, שקבוצות מוחלשות צריכות עזרה, טיפול והכוונה ואילו עם קבוצות מחוזקות עובדים בכלים של מנהיגות, הובלה ועשייה חברתית. מחקרים מוכיחים, שקהילתיות ואקטיביזם הם כלים רבי עוצמה להתפתחות אישית של נשים וגברים. אולם אין ספרות מקצועית המתארת עיסוק יזום בתכנים אלו עם אוכלוסיות במצבי סיכון והדרה. יצאנו, אם כן, לדרך בשדה לא חרוש ויחד עם שותפים נוספים - תוכנית 'יתד' ומשרד הרווחה והביטחון החברתי, המועצה הישראלית להתנדבות והמשרד לשוויון חברתי, 10 ארגונים בשדה החברתי ו-17 רכזות שהובילו קהילות בשטח, התחלנו לבנות את מודל הפעולה, הכול תוך כדי תנועה.

למיזם הוגדרו שתי מטרות-על:

02 יצירת שינוי בשדה החברתית בעבודה עם אוכלוסיות מוחלשות

כאשר הבנו שתאוריית השינוי מוכיחה את עצמה, התחלנו להפיץ את הבשורה ולהנגיש את הידע והכלים של אקטיביזם וקהילתיות בשדה החברתי. אנשי מקצוע, ארגונים חברתיים, מרכזי צעירים, מחלקות לשירותים חברתיים, עו"סיות יתד - שביקשו להטמיע את המודל - קיבל מאיתנו מעטפת מקצועית והדרכה.

01 בחינת תאוריית השינוי: אקטיביזם וקהילתיות מקדמים צעירות במצבי הדרה וסיכון

הקמנו פיילוט, שכלל 22 קהילות אקטיביסטיות של צעירות בכל הארץ, בו השתתפו מאות צעירות מכל המגזרים בחברה הישראלית וברצף סיכוני רחב. הקהילות עסקו באקטיביזם, הפעילו עשרות מיזמים חברתיים ויצרו קשרים חזקים בינן לבין עצמן והסביבה. בנינו את מודל הפעולה ואת תאוריית השינוי ותיקפנו זאת באמצעות מחקר הערכה.

מסמך זה יאפשר לאנשי המקצוע ללמוד את תאוריית השינוי ולהבין את הערך של מודל העבודה שפיתחנו. כמו כן, תמצאו פה מידע והפניות לחומרים שידריכו אתכם כיצד לעשות.

מודל הפעולה

המודל מתבסס על שלושה עוגנים:

קהילה

בניית רשת חברתית המושתתת על שייכות, תמיכה הדדית וקשרים משמעותיים. המשתתפים והמשתתפות הם שותפים מלאים בהובלה של הפעילות בקהילה והם מקבלי החלטה מלאים בכל הקשור לפעילות החברתית.

אקטיביזם

יצירת שינוי חברתי, מתוך ניסיון החיים של המשתתפים והמשתתפות וקידום נושאים הנוגעים בהם. האקטיביזם מייצר משמעות בחייהם ומפתח מיומנויות וכישורים בתחומי חיים מגוונים.

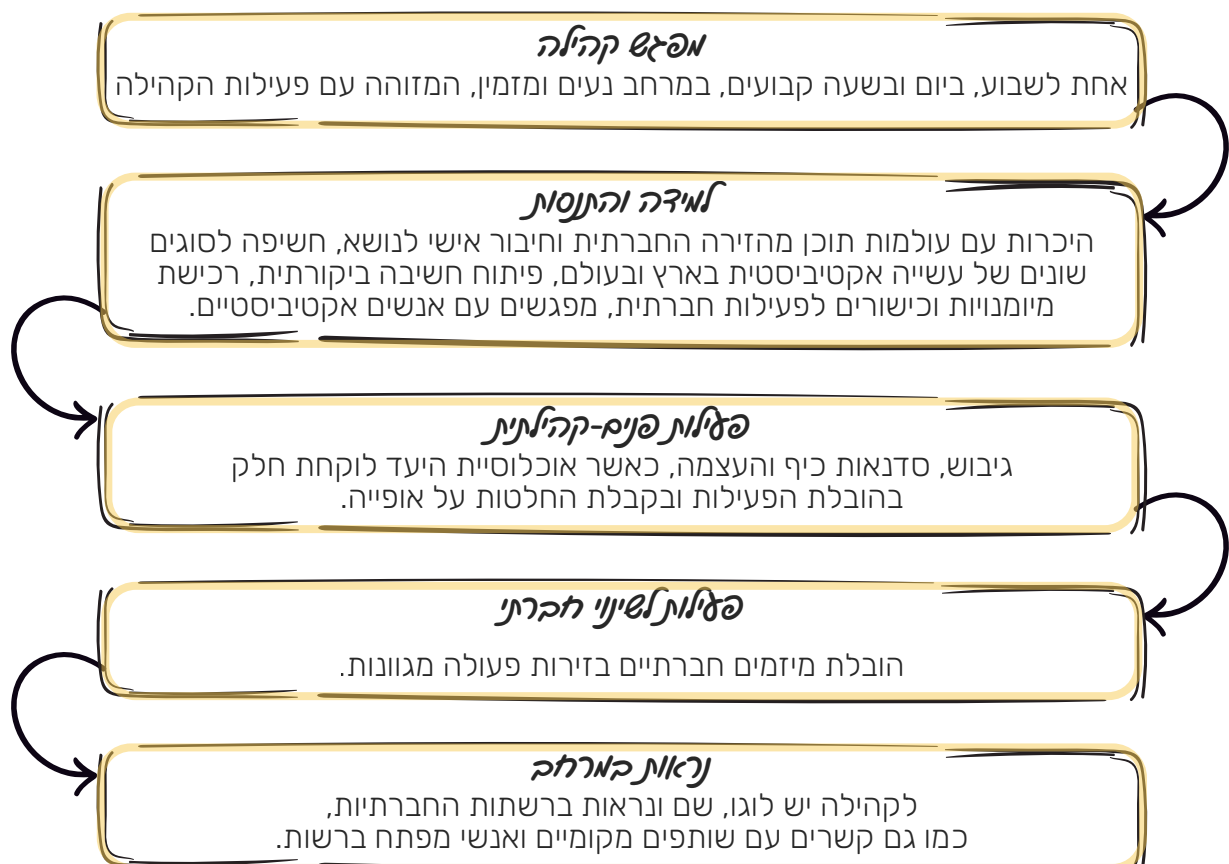
מגדר

או כל מאפיין זהותי אחר המשותף לכלל המשתתפים: זהו מכנה משותף ראשוני, המייצר תחושת שייכות. ההתייחסות לזהות צובעת את העשייה החברתית ומהווה כלי לפיתוח ראייה ביקורתית.

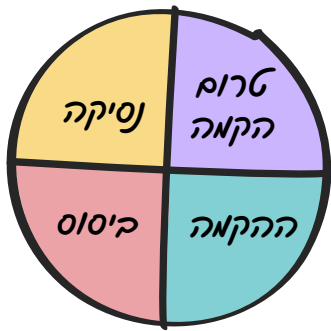
איך נראית קהילה אקטיביסטית?

קהילה אקטיביסטית היא בעצם סוג של קבוצה שבה מתקיימת הובלה עצמית ומתפתחים קשרים חזקים בין המשתתפים לבין עצמם. לכל קהילה יש רכז/ת בחלקיות משרה (30% או 50%), שבאחריותם גיוס המשתתפים והובלת תהליכי העבודה. מסגרת הפעילות כוללת:

איך נראית קהילה במציאות? [ניתן לצפות בסרטון קצר של קהילת עלמות משנות עולמות](#)

השאיפה להקמת קהילה אקטיביסטית ולהובלתה

את העבודה הקהילתית להקמת קהילה אקטיביסטית אפשר לחלק לארבעה שלבים, כולם מוסברים באופן מעמיק [בתדריך להקמת קהילה אקטיביסטית](#). שנכתב על בסיס ניסיון הרכזות במיזם 'צעירות בראש' – סבאיא אוואלאן. ניתן גם לקחת חלק מהשלבים ולהטמיעם בתוכניות/שירותים קיימים.

1 שלב טרור-הקמה

כולל את כל תהליכי ההכנה שיש לבצע כדי להניח את התשתית הפיזית והמקצועית להקמת הקהילה. התשתית המקצועית כוללת למידה של תחומי תוכן הקשורים לקהילה (אקטיביזם, בינוי קהילה ועיסוק בגיבוש זהות), מפגשים עם נשים וגברים אקטיביסטיים מעוררי השראה שניתן להביאם לקהילה, מיפוי העשייה האקטיביסטית הקיימת ביישוב ויצירת שותפויות. התשתית הפיזית כוללת מציאת מקום פיזי למפגש הקהילה, איתור גיוס של מקורות מימון, תכנון תקציבי, הכנת תוכנית עבודה שנתית, בניית סילבוס מותאם לקבוצה, גיוס משתתפים, ועוד.

2 שלב ההקמה

שלב זה מתמקד בבינוי הקהילה וביצירת מרחב מזמין ונעים, המושתת על חוקי משחק שונים מאלה שהמשתתפים והמשתתפות הורגלו אליהם. הדגש בשלב זה הוא ביצירת קהילה בעלת קשרים משמעותיים בין חבריה, קהילה העוסקת בשיח על זהות ובנושאים חברתיים ומאפשרת לחבריה מרחבי החלטה והובלה בכל הנוגע לתכנים ולשיח. בשלב זה ניתן גם לייצר התנסויות אקטיביסטיות מהירות בהובלת הרכז/ת שיתרמו להעלאת המוטיבציה ותחושת המסוגלות, יחד עם גיבוש זהות ונרטיב קהילתיים של השפעה ושינוי.

3 שלב הביסוס

בשלב זה מתקיימת פריצת דרך משמעותית בעשייה האקטיביסטית. הפעילות תתמקד בהעמקת הראייה הביקורתית של המשתתפים, בהתנסות במיזמים חברתיים נוספים ובזירות פעולה מגוונות, תוך למידה והתנסות בכלים ובמיומנויות שונות. תתבצע הגדרה מחודשת של העשייה החברתית ומציאת החיבור האישי והקהילתי לנושא. בהקשר של בינוי הקהילה – תתקיים העמקה של תהליכים. ההובלה תועבר למשתתפים בצורה משמעותית יותר ויוגדרו תפקידים בתוך הקהילה.

4 שלב הנסיקה

הדגש בשלב זה הוא על יצירת מנגנונים בני-קיימא, שיבטיחו את קיימות הקהילה לאורך זמן. לקהילה יש כבר נראות במרחב, לוגו ופעילות שמזוהה איתה, והפעילות האקטיביסטית היא המנוע העיקרי להשתתפות ולעשייה. בשלב זה הפעילות תכלול כתיבת מסמך חזון לקהילה, העמקת הכלים והמיומנויות לעשייה חברתית, שיתוף חברי הקהילה בפיתוח שותפויות ובגיוס משאבים, הגברת נראות הקהילה במרחב הרשותי ובניית תוכנית עבודה לקהילה לאורך זמן.

קהילתיות ואקטיביזם – לאי זה מתאים?

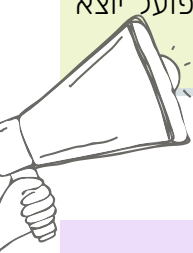
מודל הפעולה שנבנה במיזם 'צעירות בראש' – סבאיא אוואלאן, נמצא כבעל ערך עבור צעירות במצבי סיכון והדרה חברתית מכל המגזרים בחברה הישראלית: יהודיות, כולל צעירות חרדיות, מסורתיות וחילוניות, ערביות ודרוזיות. מצעירות חסרות עורף משפחתי ועד לצעירות נורמטיביות, המוגדרות מודרות לאור המצב התרבותי ו/או המשפחתי בסביבה שבה הן מתגוררות. אנו מאמינים, כי התפיסה והפרקטיקות של קהילתיות ואקטיביזם יכולים להתאים ולתרום להתפתחות האישית של אוכלוסיות מגוונות, כמו צעירים בסיכון, אנשים עם מוגבלויות, הגיל השלישי, ועוד, אך זאת בתנאי שיש להן ממד זהותי משותף ממנו ניתן לצאת לפעולה.*

מהו הערך של מודל העבודה?

למודל העבודה ערך הן לצעירות, הן לאנשי המקצוע והן ליישוב ולחברה כולה, כמפורט:

לצעירות המשתתפות בקהילות

במחקר שליווה את הקהילות האקטיביסטיות במיזם 'צעירות בראש' – סבאיא אוואלאן נמצא, כי הרשתות החברתיות של הצעירות התרחבו והן אימצו פעולות אקטיביסטיות גם בחייהן האישיים. האקטיביזם באופן ספציפי, היווה גורם מרכזי להתפתחות הצעירות- ובעיקר ההמשגה והחיבור האישי לעשייה האקטיביסטית, הקישור לזהות והתנסות בפועל בעשייה תוך הקניית כלים ומיומנויות. דיווחים של הצעירות העידו על עלייה בתחושת המסוגלות והרווחה הנפשית כפועל יוצא מהשתתפות בקהילה.

לנשות ולאנשי המקצוע

העיסוק באקטיביזם והיכולת לחולל שינוי מתוך האתגר מעצימה ונותנת כוחות והשראה. כמו כן, העיסוק בתחום מאפשר למידה והתמקצעות בכלי עבודה חדשני ויעיל להתפתחות הצעירים.

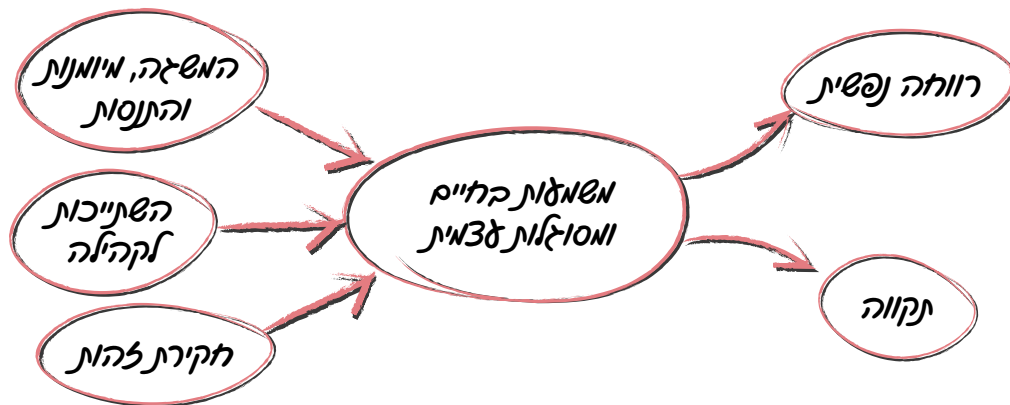
ליישוב ולחברה

כיום, עשייה אקטיביסטית מובלת בעיקר על ידי אוכלוסיות חזקות. קולן של האוכלוסיות השקופות כמעט שלא נשמע בזירה הציבורית-חברתית. עשייה המובלת על ידן מעלה לסדר היום נושאים וסוגיות מחוויית החיים שלהן, שלולא העשייה האקטיביסטית לא היו מקבלים קול ובמה ולא היו זוכים לטיפול. שמיעת מגוון של קולות בזירה החברתית מגבירה את החוסן של היישוב בפרט ושל החברה בכלל.

*ראוי לציין, כי המודל לא נבחן מחקרית עם אוכלוסיות מגוונות, אלא רק עם צעירות במצבי סיכון והדרה.

תיקוף מודל הפעולה

את המיזם של 'צעירות בראש' ליווה מחקר של ארבע שנים בראשות ד"ר לימור גולדנר מאוניברסיטת חיפה, מכון אמילי סגול, וד"ר יובל אפק, קי אימפקט. תיאוריית השינוי של המיזם הצביעה על הדרך שבאמצעותה הצעירה מתפתחת כתוצאה מהשתתפותה בקהילה אקטיביסטית. ניתוח הנתונים הראה, כי רמת המיומנויות של הצעירה בהשתתפות אזרחית, בתחושת השייכות שלה לקהילה ובמידה שבה היא עוסקת בחקירת הזהות, תורמות לעלייה בתחושת המסוגלות והמשמעות העצמית שלה בסיום המיזם. תחושות אלו, בתורן, מסייעות להתפתחות תחושת רווחה ותקווה.

פרקטיקות מיטביות (Best practices)

- המחקר המלווה של מיזם 'צעירות בראש' זיהה מספר פרקטיקות ודגשים להצלחת הקהילות.
- רכזת הקהילה האקטיביסטית בעלת חיבור לנושא האקטיביזם, מוכנה ללמוד ולהתנסות.
- יצירת קשרים אישיים חזקים בין חברות הקהילה; עדיפות לקבוצה הומוגנית.
- יצירת הובלה משותפת של הרכזת והצעירות; שבירת הנרטיב של רכזת שנותנת שירות וצעירות שבאות לקבל שירות.
- מתן הזדמנויות לעיסוק מהיר באקטיביזם ויצירת הזדמנויות מרובות ומגוונות לעיסוק זה.
- המשגת אקטיביזם באופן רחב (לא רק התנדבות) תוך הקניית ידע ומיומנויות.
- קשירת הפעולה האקטיביסטית להיבטים של זהות אישית.

אתגרים בהפעלת המודל: למה כדאי לשים לב?

- אקטיביזם וקהילתיות כדרכי התערבות הם לא דבר טכני. הם מערבים תהליכי עומק הדורשים שינוי של הנחות יסוד ותפיסות של אנשי ונשות הצוות הטיפולי, כמו גם שינוי של מערכי הכוחות בין מטופל למטפל. משום כך, יש צורך בהדרכה ובליוי קבועים מאנשי מקצוע שכבר התנסו באקטיביזם ובקהילתיות.
- גיוס משתתפים הוא תמיד משימה מאתגרת. חשוב לגייס את אוכלוסיית היעד דרך העשייה האקטיביסטית, זהו סוג של תיאום ציפיות ראשוני. המחקר של 'צעירות בראש' הוכיח, שאקטיביזם מביא צעירות לקהילות ולכן מומלץ להיעזר [בדף המסרים ובכלי הגיוס שפיתחנו](#).
- ניתן להעזר [במחנן להשתתפות אזרחית להרחבה](#), ובשני כלים המופיעים [בתדריך להקמת קהילות אקטיביסטיות](#): אקטיביזם בגובה העיניים, ואקטיביזם במנות קטנות.

איך ניתן להיעזר באוצר אטאבית תוכניות ו/או שירותים נוספים?

זוכרים איך הסיפור התחיל? שתי קרנות שיצאו לדרך ולא היו בטוחות כלל האם הניסוי יצליח, מה נמצא ואיך זה ייראה. במהלך הדרך הצטרפו אלינו שותפים משמעותיים, יצרנו גופי ידע בשדה שיכולים ללמד אתכם איך להטמיע את דרכי ההתערבות בשירות שלכם. יש לנו צוות של מומחיות ידע שניתן ליצור איתן קשר והן תוכלנה לספק הדרכה וליווי בתהליך, וקיימת גם פלטפורמה ביצועית (באמצעות 'יתד' – בשלב זה לאוכלוסיית היעד של 'יתד').

הטמעה של הפרקטיקות בשדה החברתי ובשירותי הרווחה

אם תרצו להעמיק את הלמידה על המודל ולבדוק כיצד להטמיע את הפרקטיקות בשירות שלכם או להקים קהילה אקטיביסטית של ממש... ריכזנו עבורכם את כל מה שאתם צריכים כדי להתקדם:

העמקה במודל הפעולה וקבלת כלים ופרקטיקות להטמעה:

פיתחנו שלושה גופי ידע שיסייעו לכם במשימה:

- [מדריך להקמה ולהפעלה של קהילה אקטיביסטית](#), הכולל את מודל העבודה, כמו גם מערכי מפגש, פרקטיקות וכלים.
- [מחקר מלווה](#) של אוניברסיטת חיפה (מכון אמילי סגול) וקי אימפקט, המציע פרקטיקות לעבודה.
- [פודקאסט Communi-Talks דיבורי קהילה](#), פרק 41, ניתן למצוא באפליקציות הפודקאסטים
- איך נראית קהילה אקטיביסטית? [כתבה על קהילת עלמות משנות עולמות](#), [מגזין חיות כיס ערוץ כאן 11](#).

קבלת הדרכה ומעטפת מקצועית, הכוללת מגוון מוצרים:

- קורס בסיס להקמת קהילה אקטיביסטית.
- ייעוץ אישי של מומחית ידע (שהובילה קהילה אקטיביסטית).
- פורום עמיתות אשר נפגש אחת לשלושה שבועות ללמידה משותפת.
- מפגש חד-פעמי לצוותים להצגת המודל ולחשיבה משותפת על הטמעה בארגון.

תקציב ופלטפורמה ביצועית

תוכנית 'יתד' מאמצת את מודל הפעולה והתפיסה של אקטיביזם וקהילתיות בעבודה עם צעירות וצעירים במצבי סיכון. ניתן לבצע זאת באמצעות הפלטפורמה של מעגלי צעירים/ות או מעגלי חיים.

לפרטים נוספים

ניתן לפנות לאורית להב oritla@mosla.gov.il או לממונה המחוזית

ניתן לפנות ישירות לצוות מומחיות הידע של המיזם אשר הובילו קהילות ויכולות לספק ייעוץ אישי יומי למידה והדרכה לארגונים ולרשויות (בעלות סמלית).

אן ענטר לוי ann.hatzer@gmail.com

רנא מחארב rana.a48@gmail.com

אסתי טייכמן e7648424@gmail.com

ניצן ברנשטיין nitzanbernstein@gmail.com

אופיר יצקן ofirya3@gmail.com

עדי קליש כהן kalishadi@gmail.com